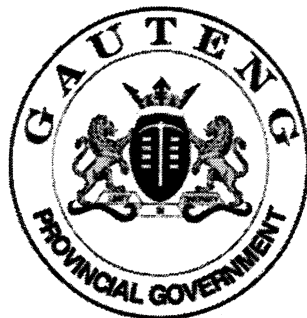

**SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN**

**OCTOBER / NOVEMBER
OKTOBER / NOVEMBER**

2004

**SESO THO PUO YA LAPENG
BOEMO BO MAHARENG**

Pampiri Ya Pele

SG

111-2/1

**6 pages
6 bladsye**

SESO THO FIRST LANG SG: Paper 1

111 2 1

SG

**COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI**

**LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG
HLAHLobo YA MAKGAOLAKGANG**

**SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO MAHARENG
(Pampiri Ya Pele)**

NAKO: dihora tse 2

MATSHWAO: 75

DITAELO:

- Pampiri ena e arotswe ka dikarolo tse tharo mme o tlameha ho di araba kaofela
- Bala ditaba le dipotso ka hloko le kutlwisiso o ntano araba se botsitsweng
- Etsa bonnete ba hore dinomoro tsa dikarabo tsa hao di tsamaelana le tsa dipotso.
- Ngola ka makgethe, o sebedise puo ya Sesotho e nepahetseng

**KAROLO YA A
TEKOKUTLWISISO**

POTSO 1

Bala ditaba tse latelang, ebe o araba dipotso.

"Ha ke sa tshoha ha ke bolaya motho. Pelo ya ka e shwele. Ke ile ka kgetha tsa lefatshe bakeng sa sekolo. Ke qetelletse ke kene teronkong". Ana ke mantswa a mohlankana ya dilemo di mashome a mabedi ya tsamayang le batlatlapi ba bang ba ikentseng lequlwana. O bua ka bolokolohi ha a hlalosa hore o se a bolaile batho ba supileng, mme motho wa pele o mmolaile a le dilemo tse leshome le metso e mene. O bolela ha a se a tshaba ho tsamaya a le mong ka ha batho ba rata ho mmolaya le yena. Mokgele, e mong wa lekgotla la 'Dikatse' la batlatlapi motseng o mong Kapa, o tlohetse sekolo ka sepheo sa ho batla mosebetsi. Ka ha ho ne ho le boima ho o fumana, o ile a iphumana a se a utswa, ebile a kgothotsa batho ding tsa bona. O dutse terokong dilemo tse supileng. O bolela hore ho tlatlapi ha ho lefe hobane ke moo bongata ba metswalle ya hae bo shwele.

Bongata ba bashemane bo qala bo le dilemong tsa leshome kapa leshome le metso e mmedi. Ba qala e le bathusi dintweng. Ho bontsha bokgoni ba bona ba lwantshana ka bobona. Ha ba baholwanyane ba kgotsofetse ba se ba fetoha ditho tsa maqulwana. Dithethefatsi di bitsa batjha, di ba hohele le ho ba susumeletsa maqulwaneng a botlatlapi. Ba tswileng ebile ba tlohetse sekolo ba na le ho bokana maqulwaneng, mme mona ke moo ba ithutang ho sebedisa dithethefatsi le ho tlwaela bophelo ba botlatlapi.

Mikaele o re ke letswallwa la maqulwana a 'Matadiana'. O re ditho tsa maqulwana ana di 400 mme di dula di nyoretswe madi ka mehla. Motseng di dula di lwantshana. Ha e mong wa bona a ka hlajwa ke wa maqulwana a mang ka thipa ba se ba ba lwantsha ho itefelletsa. Maqulwana a botlatlapi a fapaneng ha a ratane ho hang, hape ha a kopane.

Ka mehla ke dintwa feela. Ha maqulwana a botlatlapi a lwantshana, bophelo ba baahi motse bo ba kotsing. Batho ba fetoha batshwaruwa ka matlong a bona. Mosadi e mong wa moahi o re, "tsatsi le leng le le leng ho bonahala madi feela sekontiring. Ka nako e nngwe ho ba hobe hoo re hanelang bana ba rona ho ya dikolong. Ha batlatlapi ba hlile ba batla mora wa hao ba tla kena ka mahahapa ka tlung, ba mmolaye pontsheng ya mahlo a hao".

Moi Lesiba o dula ranteng Botjhabela. O thusa porojekeng ya setjhaba ya Zimeleni Community Centre. Yona e thusa ho thibela botlokotsebe le botlatlapi motseng. O hopola hore batjha e ka ba ditho tsa maqulwana ana hore ba kgone ho ikapesa le ho iphepa. Ba leka ho ba maemong a metswalle ya bona e aparang diaparo tse theko e hodimo. Ba bang ba kenela maqulwana ana ka ho rata feela

- 1.1 Mongodi ha a re **ke ile ka kgetha tsa lefatshe bakeng sa sekolo** ho utlwahala phapang pakeng tsa '**tsa lefatshe**' le '**sekolo**'. Hlalosa phapang ena ka mela e sa feteng bohlano o tshetlehile karabo ya hao paleng. (3)
- 1.2 Bolokolohi boo mongodi a reng moshanyana enwa o bua ka bona ha a hlalosa hore o se a bolaile batho ba supileng ebe ke bo jwang? (2)
- 1.3 Ketso eo Mokgele a e entseng ya ho tlohela sekolo ka sepheo sa ho batla mosebetsi na e ne e bontsha bohlale? Hlalosa hakgutshwanyane (2)
- 1.4 Keletso eo o ka eletsang baithuti ba bang bao le bona ba nahanang ho tlohela sekolo jwaloka Mokgele e ka ba efe? (2)
- 1.5 Dithethefatsi di na le seabo sefe bophelong le bokamosong ba motho? (1)
- 1.6 Qoqa ka mela e sa feteng bohlano ka keletso eo o ka e nehang batjha ba ntseng ba sebedisa dithethefatsi ebile ba etsa diketso tsa botlokotsebe. (6)
- 1.7 Hlalosa ka mela e sa feteng e mmedi se bolelwang ha ho thwe:
 - 1.7.1 Mikaele ke letswallwa la Matadiana (1)
 - 1.7.2 Ba dula ba nyoretswe madi ka mehla (1)
- 1.8 Ha maqulwana ana a batlatlapi a lwantshana, na ho ameha ona feela? Tshehetsa karabo ya hao ka ho qolla diketsahalo tse PEDI paleng. (4)
- 1.9 Ke thuso efe eo batjha ba ka iketsetsang yona ho qoba botlokotsebe? (3)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [25]

**KAROLO YA B
KAKARETSO**

POTSO 2

Bala ditaba tse latelang ebe o di akaretsa ka dintlha tse LESHOME tsa bohlokwa.

Ka kgwedi ya Hlakola selemong sa dikete tse mashome a mabedi, letona le leholo la tsa mesebetsi Membathisi Mdladlana le ile la tekela moifo Palamenteng ka dintle tse tlisitsweng ke molao o amang bophelo ba basebeletsi o bitswang Employment Equity Act. Hara dintlha tsa bohlokwa tseo molao ona o di tlisitseng bophelong ba basebeletsi ke hore ramosebetsi o tlameha ho totoballetsa basebeletsi ditshwanelo le ditokelo tsa bona. Ho feta mono, molao ona o hatella taba ya hore kgethollo mosebetsing ha e a dumellwa. Ke ka hona ho seng ho bonahala phetoho e kgolo difaboriking le diindastering tse ngata naheng ya Afrika Borwa. Kajeno ha e sa le ba basweu feela ba se kokomalang se maratswana, le bana ba thari e ntsho ba ntse ba se kokomala.

Ho feta moo ha basebeletsi ba kgetholwa ba tseba hantle menyetla eo ba ka e sebedisang ho itwanela. Mosebeletsi e mong le e mong o na le tokelo ya ho bua ha a sa kgotsofatswa ke se etsahalang mosebetsing wa hae. O tshwanela ho fumantshwa tshireletso kotsing tsohle tse ka mo hlahelang mosebetsing wa hae. Ho feta mona basebetsi ba fuwa monyetla wa ho etsa makgotlana a lwanelang ditokelo le ditshwanelo tsa bona mesebetsing yohle, e leng makgotlana a bitswang 'diunion'. Tsena kaofela di kgothaletswe ke Molao wa Motheo wa Afrika Borwa wa 1996.

MATSHWAO A KAROLO YA B: [10]

**KAROLO YA C
THUTA-PUO**

POTSO 3

Bala setshwantsho / diqotso tse hlahelang karolong ena ka kutlwisiso, ebe o araba dipotso tse botsitsweng.

- 3.1 Bolela mofuta wa mabitso a sehelletsweng mela setshwantshong. (1)
- 3.2 Sebedisa mabitso a ho (3.1) dipolelong tse ding tsa hao e le maetsi (4)

3.3 Dipolelong tsena: 'wena bala hore ke mahlakore a makae a nang le mela e metsho, nna ke tla bala mahlakore a mela e mesweu'

3.3.1 Ngola **maemedi** a nepahetseng mabitsong a sehelletsweng mela. (2)

3.3.2 Qolla mehlala e mmedi ya **makgethi** a sebedisitsweng mme o bolele **mofuta** wa ona. (3)

Ho ne ho dubehile, nonyana di dula batho lebaleng la Orlando, hona maboneng Gauteng. Mabone a kganya twaa! Jo! Mashaba wa batho a tlakasela, a fehelwa, a re potlololo! Ha thola ha re tu!.

3.4 Mabitso a sehelletsweng mela a bolela ntho e le nngwe, feela tshebediso ya ona qotsong ha e tshwane.

3.4.1 Kgetha le sebedisitsweng **e le lebitso** (1)

3.4.2 Kgetha le sebedisitsweng **e le lehlalosi** (1)

3.4.3 Sebedisa **lelahlelwa** lena 'potlololo' **polelong ya hao** (2)

Molao wa Tlhalano wa bo 70 wa 1979

Batswadi ba ke ke ba nehwa matla a ho hlalana pele lekgotla le kgotsofala hore bana ba tla ba tlhokomelong e nepahetseng. Ha dipuisano di kgotsofatsa mahareng a batswadi, ka bobedi ba tla nehwa matla a tlhokomelo ya bana

3.5 Qolla **maetsi-matso** a latelang qotsong e ka hodimo

3.5.1 leetswa

3.5.2 leetsani (1x2)

3.6 Sebedisa maetsi-matso ao o a qollotseng ho (3.5) hape dipolelong tsa hao empa o a ngole ho ya ka maetsi-matso a ka masakaneng, a latelang:

3.6.1 nehwa (leetsi)

3.6.2 hlalana (leetsisi) (2x2)

3.7 Ngola polelo ena hape, empa kgetlong lena e ngole e le **tatolong**:

'Ha dipuisano di kgotsofatsa mahareng a batswadi, ka bobedi ba tla nehwa matla a tlhokomelo ya bana (2)

3.8 Fetolela leamanyi le sehelletsweng mola o le etse **leetsi**

'Bana ba tla ba tlhokomelong e nepahetseng'
Qala ka 'tlhokomelo ya

(2)

3.9 Hona polelong ena: 'bana ba tla ba tlhokomelong e nepahetseng'

3.9.1 Qolla **lehlalosi** o be o bolele **mofuta** wa lona

(2)

3.9.2 Ngola polelo e ho (3.9) hape mme o sebedise lehlalosi leo o le qollotseng
ho (3.9.1) e le **lebitso**

(2)

3.9.3 Fetolela polelo eo (3.9) o e ise ho **lekgathe lejwale**

(2)

[30]

POTSO 4 TOKISO YA DIPHOSO

Sehlopha sa phaposi ya Morwesi le Thabo se etetse sebaka sena sa baeti se haufi le motse wabo bona. Ba dutse mme ba a buisana. Bala o ikutlwele, o **lokise diphoso moo di hlahellang** ka ho qolla lentswe le fosahetseng ebe o bontsha sebopelo sa lona se nepahetseng.

Morwesi: Thabo, na o a eellwa hore sebaka see se kgabile ka botala bo tsotehang?
Na o ka rata ho phela ho sona

Thabo: Eh! A ko utlwe ka moo ho kgutsitseng ka teng. A! botle ba hlaho. Meeka le mehlolo ya Mohlodi wa dintho sohle. Boha feela dithabahadi tseo re leng hara tsona! Na o a eellwa hore re dutse tlhorong ya thaba ka motsotso oo?

Morwesi: Ke re sebaka se setle ruri. Re dikilo metara tse ka bang mashome a mabedi hodima thaba.

Thabo: Nna ke ne ke sa kgolwe hore ke tla be ke tlo fihla mona thabeng tsa Maluti ka le leng la matsatsi. E bo! ke sebaka se setle haholo. Boha feela manong ana a ntseng a fofa a batla dinyamatzane.

Morwesi: Oho! se ka nna ntshosa ka dintho tseno hle! Bona re ntse re duletse ho bua sehlopha se dikeletse ka mora thaba mane. Ema re hle re ilahle pele re eba dijo tsa manong ana a hao. Nna ke se ke tshaba jwale ebile ke nyoruwe. Bona metsi a tswa lepatlong la matlapa! Ebe ona a tswa kae hara dithabahadi tse kaalekale?

thabo: Ke mohlolo wa tlhaho ngwanana. Na o tla thabela tatso, o thapise qoqotho? A! monate o tswang tlase mpeng ya lefatshe. Ka ba ka kgatholoha. Maoto a ka a ka mpepa a mfihlisa hole.

Morwesi: Ke hore botle bo ntse bo le teng ka mehla yee? Tjhee ho tsamaya ke ho bona!

[10]

MATSHWAO A KAROLO YA C: [40]

MATSHWAO KA KAKARETISO: 75